

Polityka i praktyka senioralna w Niemczech – echa wizyty studyjnej w Berlinie

W dniach 11-15 listopada 2013 roku czterech pracowników Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej uczestniczyło w wizycie studyjnej w Berlinie pn. „*Polityka i praktyka senioralna w Niemczech*”, organizowanej przez Instytut Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie, w ramach projektu „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Miejsce wizyty nie zostało wybrane przypadkowo. Początki lat 90-tych w Niemczech związane były z przemianami społecznymi skutkującymi nieznanymi wcześniej zagrożeniami i problemami oraz wzrostem liczby osób potrzebujących wsparcia i pomocy. Jednym z kluczowych problemów jest starzenie się społeczeństwa niemieckiego, bowiem obecnie 20% mieszkańców Niemiec stanowią seniorzy, a tylko 16% osoby do 16 r.ż., natomiast w perspektywie 2030 roku przewiduje się podwojenie liczby osób powyżej 80 r.ż. oraz znaczny wzrost liczby osób w przedziale wiekowym 60-65 lat. Po Japonii to właśnie Niemcy są najstarszym krajem świata. W Europie w kolejnych 30 latach spadnie poziom zaludnienia, a w Afryce się podwoi. W Niemczech ponad 30% społeczeństwa będą stanowiły osoby 60+. W tej kwestii wyróżnia się miasto Berlin (ok. 3,5 mln mieszkańców, w tym ok. 25% to osoby 60+, a 50% stanowią 1-osobowe gospodarstwa domowe, a wśród osób starszych ten odsetek jest jeszcze wyższy).

Głównym celem wizyty było zaprezentowanie polityki senioralnej w Republice Federalnej Niemiec oraz działań podejmowanych na rzecz osób starszych. Ponadto uczestnicy mieli również okazję wizytowania środowiskowych i stacjonarnych placówek opieki nad osobami starszymi oraz spotkania z przedstawicielami administracji socjalnej i organizacji pozarządowych. Poniżej przedstawione zostały najważniejsze informacje na temat funkcjonowania systemu społecznego i świadczenia usług socjalnych w Niemczech, a przede wszystkim krótkie opisy najciekawszych dobrych praktyk w zakresie działań na rzecz seniorów.

Dobre praktyki w obszarze wolontariatu seniorów

Zagadnienie wolontariatu seniorów stanowi jeden z obszarów działalności Urzędu Socjalnego okręgu Treptow-Köpenick. Często do Urzędu zgłaszały się osoby z pytaniem: ‘jak mogę zaangażować się społecznie?’ Można było na tej podstawie stwierdzić, iż w okręgu brakowało swego „pośrednika” (systemu) dla dwóch stron: instytucji potrzebujących wolontariuszy i osób chcących zaangażować się społecznie. Na przestrzeni lat 2007-2008 w Urzędzie Socjalnym dla okręgu Treptow-Köpenick utworzono jednostkę zajmującą się wyłącznie zagadnieniem zaangażowania społecznego, m.in. metod pozyskiwania wolontariuszy do komisji socjalnych, opracowaniem systemu gratyfikacji dla osób angażujących się społecznie (organizowanie atrakcyjnych spotkań integracyjnych np. rejs statkiem, imienne podziękowania od burmistrza, zapewnienie biletów komunikacji miejskiej itp.). **Przy Urzędzie działa również Rada ds. zaangażowania społecznego**, składająca się z przedstawicieli różnych podmiotów z obszaru całego okręgu (model partycypacyjny), której misją jest promowanie wolontariatu we wszystkich obszarach życia społecznego. **Powołane zostało również Centrum Wolontariatu** (zatrudnienie w formie 2,5 etatu). Centrum prowadzi działalność informacyjną nt. pozyskiwania wolontariuszy, prowadzi bazę danych o 340 organizacjach i ich potrzebach w zakresie wolontariatu. Jeszcze 20 lat temu praca wolontariusza była przydzielana „odgórnie” na zasadzie wskazania osobie pracującej społecznie, czym ma się w danej organizacji zająć. Obecnie to obywatel, który chce podjąć się wolontariatu deklaruje, jaki może być charakter jego nieodpłatnej działalności,

wybiera organizację, która potrzebuje takiego profilu wsparcia. Zmiana mentalności osób prowadzących organizacje i ich podejścia do wolontariatu wymaga czasu oraz właściwego zaangażowania ze strony urzędników, tzw. pracy u podstaw. Centrum Wolontariatu prowadzi organizacja wolna światopoglądowo (nie jest to caritas), nie jest to również instytucja państwowa, aby zapewnić jak najbardziej swobodny udział mieszkańców okręgu pochodzących z różnych środowisk i grup społecznych.

W okręgu Treptow-Köpenick z powodzeniem **wdrożono model holenderski dot. platformy współpracy pomiędzy organizacjami pożytku publicznego a prywatnymi przedsiębiorcami**. Organizowane są 2-godzinne spotkania z udziałem 40 OPP i 40 przedsiębiorców, których celem jest stworzenie możliwości kooperacji oraz zawarcia niefinansowych umów biznesowych (na zasadzie wymiany usług). Średnio w czasie 1 spotkania zawieranych jest od 60 do 100 umów. Przedsiębiorstwa nie są bowiem skore do przekazywania organizacjom datków, dlatego organizacje pożytku publicznego zachęcane są do tworzenia oferty usług, które mogą zaproponować lokalnym firmom. Urząd Socjalny organizuje szkolenia dla organizacji, których celem jest prezentacja tego, co organizacje mogą zaproponować przedsiębiorstwom. Przykłady zrealizowanych w tym zakresie umów: organizacja prowadząca przedszkole zapewniła opiekę nad dziećmi pracowników firmy w czasie obchodów okolicznościowego święta w firmie i wyjazdu firmowego; właściciele hotelu zaprosili osoby bezdomne do przenocowania w czasie weekendu i opowiedzenia pracownikom hotelu, w jaki sposób stały się one osobami bezdomnymi.

Urząd Socjalny w okręgu Treptow-Köpenick zajmuje się również **organizowaniem giełdy dla wolontariuszy**. W godzinach popołudniowych ok. 50 organizacji pożytku publicznego wystawia swoje stanowiska, na których prezentują ofertę wolontariatu. Urząd zapewnia miejsce, stoiska, informuje mieszkańców (plakaty, ulotki, informacja na stronie internetowej). Od 2 lat realizowany jest projekt, który zakłada upowszechnienie informacji o wolontariacie wśród środowiska osób w wieku 63 lat (3 tys. osób). Organizowane są specjalne spotkania informacyjne, w trakcie których prezentowane są zagadnienia związane z możliwością zaangażowania się w wolontariat. Założeniem projektu jest, iż po jego ukończeniu każda osoba w wieku 63 lat będzie znała ofertę wolontariatu w lokalnych instytucjach (na jednorazowe spotkanie przychodzi ok. 300 osób, z czego średnio zaczyna wolontariat 30-50 osób).

W Urzędzie, zgodnie z modelem holenderskim, **zatrudniona została na etat osoba odpowiedzialna za organizowanie wolontariatu w poszczególnych placówkach pomocowych**, np. w domach seniora. Wolontariat jest doskonałą okazją do „odczarowania” stereotypowych poglądów na temat działalności instytucji, osoby pozbywają się obaw przed zamieszkaniem w przyszłości w takiej placówce dzięki poznaniu niuansów jej funkcjonowania poprzez pracę wolontariusza.

Przy Urzędzie Socjalnym działa **300 członków komisji socjalnych**. Osoby te raz w roku z okazji urodzin odwiedzają wszystkie osoby powyżej 80 roku życia i sprawdzają ich sytuację (czy nie potrzebują pomocy, nie są osamotnione, nie potrzebują pieniędzy). Przeprowadzają swoistego rodzaju wywiad. Dzięki tej praktyce tutejszy Urząd Socjalny zna środowisko osób powyżej 80 roku życia i ma rozpoznane ich najważniejsze potrzeby. Technicznie wygląda to tak, iż każda osoba meldująca się w danym okręgu wypełnia ankietę, w której zaznacza, iż wyraża zgodę na kontakt z tutejszym Urzędem Socjalnym (większość osób takową zgodę wyraża). Następnie przed dniem urodzin członek komisji socjalnej kontaktuje się z daną osobą z prośbą o możliwość odwiedzin.

Dobre praktyki w obszarze aktywizacji seniorów

W latach 90-tych, po zjednoczeniu Niemiec, w odpowiedzi na lokalne problemy zaczęto tworzyć **Centra Dzielnicowe, których misją jest zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób zamieszkujących obszar danej dzielnicy** m.in. przy wykorzystaniu międzypokoleniowej pracy sąsiedzkiej oraz samopomocy, jako narzędzi służących poprawie jakości życia mieszkańców. Dla poszczególnych dzielnic Berlina centra stanowią szansę precyzyjnego reagowania na problemowe sytuacje społeczne. Średnio w każdej z 12

dzielnic Berlina znajdują się po 2-3 centra dzielnicowe. Centrum działające w dzielnicy Marzahn-Mitte realizuje swoje zadania na podstawie zapisów umowy zawartej pomiędzy Państwem (Krajem Związkowym Berlin) a Stowarzyszeniem Solidarność Ludowa (odpowiedzialnym za działalność Centrum). Do podstawowych zadań Centrum w obszarze polityki senioralnej należy:

- ✓ samopomoc,
- ✓ praca sąsiedzka poprzez tworzenie koalicji sąsiedzkich,
- ✓ usieciowienie, czyli współpraca centrum z innymi placówkami o podobnym przeznaczeniu.

Oferta Centrum dostosowana została do potrzeb lokalnej społeczności, w szczególności osób starszych, dzięki dokładnej diagnozie wszystkich mieszkańców, ich problemów oraz rozpoznaniu posiadanych zasobów i zawiera m.in.:

- ✓ organizację czasu wolnego dla seniorów,
- ✓ tworzenie grup zainteresowań, ofertę dalszego kształcenia, m. in. poprzez kursy językowe,
- ✓ poradnictwo dla osób starszych i uchodźców zarówno w kwestiach prawnych, jak i związanych z kierowaniem osób do miejsc i instytucji, w których otrzymają konkretne wsparcie i pomoc odpowiadającą na ich potrzeby,
- ✓ współpracę międzypokoleniową poprzez realizację wspólnych inicjatyw ze szkołami oraz przedszkolami,
- ✓ edukację lokalnej społeczności w kwestiach demograficznych oraz socjalnych zgodnie z promowanym hasłem *Aktywny w wieku dojrzałym*.

Podstawę funkcjonowania centrum stanowią wolontariusze (pozyskiwani dzięki zaangażowaniu specjalistycznych agencji), a tylko jedna osoba wśród personelu jest zatrudniona na umowę o pracę, natomiast czasowe zatrudnienie znalazło tu 8 osób bezrobotnych. Centrum prowadzi aktywną politykę informacyjną nt. swojej działalności wśród mieszkańców dzielnicy wykorzystując animatorów/wolontariuszy utrzymujących kontakty pomiędzy środowiskiem a Centrum.

W wielu okręgach w Berlinie **aktywizacja seniorów realizowana jest poprzez kluby osiedlowe**, które w swej nazwie celowo nie mają ograniczenia dot. jedynie seniorów, lecz nazywają się osiedlowymi, tak aby zachęcić do uczestnictwa w zajęciach osoby w różnym wieku powyżej 25 roku życia (do dzieci i młodzieży 15-25 skierowana jest oferta z placówek młodzieżowych). Jednym z klubów osiedlowych działających w okręgu Treptow-Köpenick jest Kiezkлуб Vital, który jak pozostałe, jest placówką prowadzoną przez gminę (okręg). Realizowana jest tu bardzo bogata oferta

zajęć: joga, ćwiczenia relaksacyjne, kursy języków obcych, zajęcia komputerowe, taniec, malowanie, gry, śpiew i in. Tematyka zajęć jest ustalana z uczestnikami i na bieżąco dostosowywana do zgłaszanych potrzeb tak, aby umożliwić osobom w każdym wieku rozwój talentów i zdolności. Działalność Klubu oparta jest na zasadzie partycypacji wszystkich uczestników m.in. poprzez wspólne ustalanie zakresu realizowanych zajęć, powoływanie reprezentantów w formie Rady Klubu Osiedlowego, dostosowanie oferty do zainteresowań i talentów wszystkich uczestników (np. wśród szerokiego wachlarza realizowanych w tym Klubie zajęć podano przykład, iż utworzona została nawet sekcja radiestetów, ze względu na pasję poszukiwania żył wodnych odkrytą w sobie przez 3-4 seniorów). Jedynie w przypadku niektórych rodzajów zajęć za udział pobierana jest symboliczna opłata (w wysokości 1-2 euro). Bardzo ważnym komponentem oferty klubu jest profilaktyka prozdrowotna realizowana m.in. poprzez zajęcia sportowe, wykłady współorganizowane ze specjalistami.

W Kiezkubie każdy może za symboliczną opłatą napić się kawy i zjeść pyszne ciasto, spędzając w ten sposób czas z innymi ludźmi, a nie samotnie w domu. Dodatkową działalnością jest organizacja spotkań okolicznościowych (m.in. urodzin uczestników Klubu). Również pracownicy socjalni, którzy odwiedzają samotne osoby powyżej 70 roku życia zapraszają je, aby swój dzień urodzin obchodzili w siedzibie Kiezkubu.

Dla efektywnej aktywizacji seniorów duże znaczenie ma **tworzenie warunków dla rozwoju ich zainteresowań i talentów oraz możliwości oddziaływania arteterapii**. Tego rodzaju założenie stało się podstawą dla realizacji projektu „Warsztat starych talentów” składającego się z czterech komponentów:

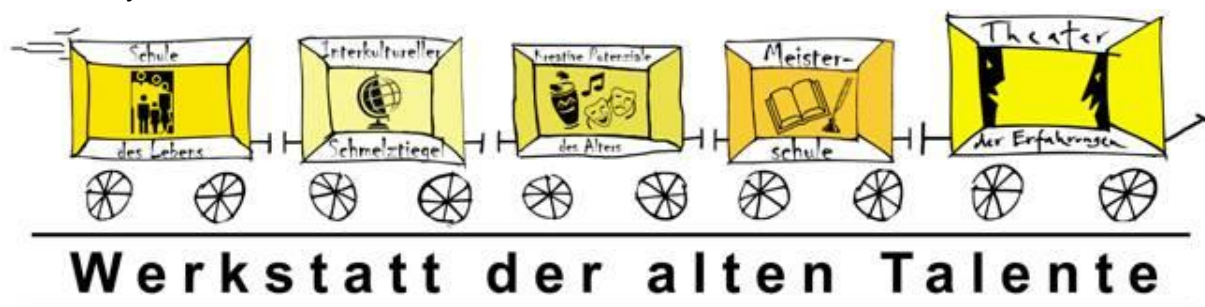
- ✓ Szkoła Życia – tj. praca międzypokoleniowa;
- ✓ Tygiel kulturowy – integracja międzykulturowa;
- ✓ Twórczy potencjał osób starszych (różne grupy artystyczne seniorów rozmieszczone po różnych dzielnicach Berlina);
- ✓ Szkoła Mistrzowska – współpraca z uczelnią wyższą.

Głównym celem projektu jest **prowadzenie zajęć teatralnych i uprawianie tzw. teatru doświadczeń**, tj. teatru czerpiącego tematy na sztuki z historii życia swoich aktorów. Teatr prowadzony jest przez dwóch instruktorów z wykształceniem kierunkowym, natomiast aktorami są osoby w przedziale wiekowym 55–80 lat, które same zgłaszają chęć uczestnictwa w projekcie. Wystawianie sztuk odbywa się w różnych przestrzeniach miasta, gdyż teatr nie posiada stałej sceny (m.in. w szpitalach, ośrodkach kultury, szkołach) i dla różnych grup odbiorców.

Finansowanie działań oparte jest w głównej mierze o dotacje z Senatu ds. Zdrowia i Spraw Społecznych, pozyskuje się również fundusze z innych źródeł, obecnie z EFS i różnych instytucji dobroczynnych.

Praca w teatrze wspiera kontakty społeczne i zwiększa partycypację społeczną, daje możliwość kontaktów międzypokoleniowych i międzykulturowych. Seniorzy czują się potrzebni i pozostają cały czas aktywni, mają możliwość rozwoju i realizacji pasji, na które w czasie aktywności zawodowej nie mieli czasu.

Autorzy:

Pracownicy Działu Analiz i Programowania oraz Działu Współpracy i Szkoleń
Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Toruniu